

Local Economic and Employment Development
Business Clusters: Promoting Enterprise in Central and Eastern Europe

Summary in Czech

Rozvoj lokální ekonomiky a zaměstnanost
Obchodní klastry: Podpora podnikání ve Střední a Východní Evropě

Přehled v českém jazyce

Shrnutí

„Klastry“ – Lokální seskupení horizontálně nebo vertikálně propojených firem z příbuzných oborů s podpůrnými organizacemi.

Zájem politiků i podnikatelů vzbuzují klastry od roku 1990, kdy vyšla kniha Michaela Portera „The Competitive Advantage of Nations“ (Konkurenční výhoda národů – Macmillan, Londýn). V globalizujícím se světě, kde i malé a střední firmy musí být ve stále větší míře konkurenceschopné i mezinárodně, hrají klastry důležitou úlohu při podpoře firemní konkurence zvyšováním produktivity, inovace a formování firem.

Díky přínosům souvisejícím s tzv. aglomeračními efekty vzbudily klastry zájem politiků, kteří chtějí zvýšit míru inovace v rozvíjejících se odvětvích, jako jsou biotechnologie a telekomunikace, stejně jako podporovat lokální ekonomiky ve znevýhodněných oblastech a regionech. Vlády zemí střední, východní a jihovýchodní Evropy poznaly, že zásadním faktorem pro dosažení udržitelného ekonomického růstu a povzbuzení regionálně vyrovnaného ekonomického vývoje je povzbudit chuť k podnikání na lokální úrovni. Klastry mají potenciál rozhýbat lokální ekonomiku – vyžadují interakci mezi podnikateli a místními institucemi, spolupráci na lokální i státní úrovni řízení, stejně jako koordinaci různých oblastí vytvářejících regulační opatření. Výsledkem je, že opatření a iniciativ týkajících se klastrů v posledních letech výrazně přibývá. Objevují se klastry jen spontánně nebo existuje způsob jak je formálně podpořit? Jakou roli hrají úřady? Jaká opatření fungují nejlépe? To jsou jen některé z často diskutovaných otázek.

Země, které před více než deseti lety úspěšně přešly ze socialistické na tržní ekonomiku, čelí napohled stejným problémům, jako jiné země OECD, a to konkrétně jak zvýšit mezinárodní konkurenceschopnost svých ekonomik. Výrazné regionální rozdíly v důsledku přehnané závislosti na tradičním průmyslu a zemědělství, které postrádá mezinárodní konkurenceschopnost; regionální rozdíly díky nerovnoměrnému rozložení přímých zahraničních investic; nerovné vztahy malých firem a mezinárodních investorů; nutnost přivést mezinárodní kapitál a s tím související problémy získávání dovedností. Vyspělé kapitalistické země tyto problémy znají velmi dobře. U států, které teprve nedávno prošly politickou a ekonomickou transformací, jsou zesíleny jejich intenzitou a simultánností. Situaci dále zhoršuje nedostatek sociálního kapitálu, který se zdá být pro mnoho post komunistických zemí charakteristický. V rovině konkrétních opatření je cítit tlak plynoucí z rychlosti změn a provázanosti simultánně prováděných reforem. S tím spojeným důležitým faktorem na ministerstvech i mimo ně je nedostatek kvalifikovaných pracovníků pro oblast rozvoje, kteří umí přemýšlet interdisciplinárně.

Záměr

Tato publikace přináší přehled trendů podnikatelské aglomerace ve **Slovinsku**, na **Slovensku**, v **Polsku**, **Maďarsku** a **Česku**, přičemž jejich lokální, národní a mezinárodní dimenze hodnotí parametry hranic, dopadů a vzájemných propojení. První část přináší teoretické zázemí, v první kapitole je předestřen koncept klastrů a otázky metodologie. Druhá kapitola se zvláště zabývá problémem sociálního kapitálu, který je zásadním prvkem formování a dobrého fungování klastrů, zejména v postkomunistických podmínkách.

Druhá část publikace je věnována studiím jednotlivých zemí (Slovinska, Slovenska, Polska, Maďarska a České republiky). Studie přinášejí důkazy o existenci klastrů na lokální a regionální úrovni, včetně propojení s mezinárodní ekonomikou a také podchycují rámec opatření příslušných zemí. Těchto pět případových zpráv poskytuje obrázek o jevu zvaném klaster ve střední Evropě a o trendech ekonomického vývoje s cílem informovat tvůrce ekonomické a průmyslové politiky. Také se snaží rozšířit zprávy o novátorských klastrových praktikách, které vznikly a byly zavedeny ve střední, východní a jihovýchodní Evropě.

Slovinsko

(i) Existující klastry

Slovinsko využívá strategie „dynamických koncentrických kruhů“, podporující seskupování malých a středních firem kolem vedoucí, většinou velké společnosti. Dala vzniknout 11 institucionalizovaným klastrům, zahrnujícím 700 společností pracujících v roce 2003 na více než 150 společných projektech v oblastech jako jsou marketing, výroba, výzkum a vývoj, mezinárodní spolupráce.

(ii) Klastrová opatření

Zájem o klastry se ve Slovinsku probudil na konci 90. let, kdy se země snažila nalézt způsob, jak čelit výraznému zaostávání produktivity slovinského průmyslu v porovnání s průměrem EU. Na rozdíl od ostatních čtyř zkoumaných zemí se Slovinsko rozhodlo koncept klastrů systematicky integrovat do komplexního přístupu zaměřeného na dosažení dlouhodobých ekonomických cílů. Klastry se ocitly v jádru aktivních ekonomických opatření cílených na podporu malých a středních firem a zvýšení úrovně produktivity a inovačního potenciálu slovinského průmyslu. Celému procesu je věnováno značné množství pozornosti i finančních zdrojů.

(iii) Oblasti možného zlepšení

I když se podařilo do ekonomiky zavést povědomí o výhodách koncepce klastrů, je stále problémem, aby začaly opravdu fungovat. Je potřeba překonat nedostatek důvěry velkých i malých firem.

(iv) Poučení pro ostatní země

Slovinská část zprávy poskytuje klíčové náhledy na strukturu ekonomické politiky země, zvláště s ohledem na klastry z období 1999–2006. Podává podrobný popis toho, jak Slovinsko provádělo klastrové „mapování“, které sloužilo jako podklad pro vypracování klastrové politiky. Dále se zabývá obtížemi při zavádění klastrů, popisuje po drobných krocích postupující proces jejich budování.

Slovensko

(i) Existující klastry

Cílem slovenské klastrové studie bylo prozkoumat lokační a klastrové chování zahraničních a domácích firem z kvalitativních i kvantitativních hledisek. Autoři našli 46 „koncentračních míst“ identifikovaných lokačními kvocienty.

(ii) Klastrová opatření

Podpora malého a středního podnikání (MSP) je od začátku 90. let prioritou prostupující všechny úrovně vládnutí. Avšak navzdory doporučením mezinárodních agentur včetně Organizace OSN pro průmyslový rozvoj, Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj a Evropské komise nebyl na Slovensku zatím aplikován žádný klastrově zaměřený přístup ani na úrovni analýzy možných opatření ani na úrovni jejich tvorby. Jisté náznaky klastrového přístupu lze nalézt v opatřeních vztahujících se ke slovenskému automobilovému průmyslu a průmyslovým zónám. I když se zdá, že tento vývoj je poháněn spíše přílivem přímého zahraničního kapitálu a politikou zaměstnanosti.

(iii) Oblasti možného zlepšení

Orientace na klastry zvýrazňuje skutečnost, že různé oblasti politiky přímo ovlivňují konkurenceschopnost země. Zvláště vládní kruhy tuto skutečnost často přehlížejí. Bylo by vhodné, kdyby Slovensko tohoto nástroje využilo při plánování politiky regionálního rozvoje.

(iv) Poučení pro ostatní země

Klastry poskytují způsob, jak uspořádat pohledy na provázané oblasti, pomáhají koordinovat a vést opatření mezi jinými oblastmi ve vědě a technice, vzdělávání a proškolení, vývozu a podpoře zahraničního kapitálu.

Polsko

(i) Existující klastry

Ve vztahu ke klastrům existuje v tradičních i technologicky vyspělých oborech v Polsku silný regionální faktor. Od začátku ekonomické transformace je zřetelné spontánní odspodu jdoucí propojování firem. Vznikající regionální inovační systémy klastry velmi připomínají, zvláště v high tech sektorech.

(ii) Klastrová opatření

Koncept klustru jako nástroje tvorby politiky je v Polsku úplnou novinkou. Narůstající zájem o tvoření sítí (networking) je zřejmý hlavně u inovačních opatření. Na místní úrovni začaly samosprávné komunity fungovat od počátku 90. let, regionální rozvoj je po provedení decentralizačních reforem v roce 1999 řízen samosprávnými regiony. Regionální inovační strategie jsou v Polsku prováděny jako důležitá součást strategií regionálního rozvoje.

(iii) Oblasti možného zlepšení

Mapování klastrů a provedené regionální studie ukazují silný potenciál Polska pro vytvoření konkurenceschopných klastrových struktur. Zpráva o opatřeních a institucích podporujících malé a střední podnikání však ukazuje, že zatím žádné specifické kroky zaměřené na podporu vzniku klastrů učiněny nebyly.

(iv) Poučení pro ostatní země

Modelem opatření vztahujících se k rozvoji klastrů by se mohla stát nabídka polského Úřadu pro rozvoj podnikání na poskytnutí finanční asistence konsorciím MSP ve veřejných zakázkách. Rovněž granty zaměřené na konsolidaci joint-venture společností, konsolidaci skupin výrobců nebo dodavatelsko obchodních sítí pomáhajících jim vytvořit společný marketing.

(i) Existující klastry

Maďarsku se podařilo zvládnout ekonomickou transformaci úspěšně, když využilo výhodu své geografické polohy a přilákalo lví podíl přímých zahraničních investic mířících do střední a východní Evropy. V posledních letech vznikly v Maďarsku klastrové struktury v několika odvětvích průmyslu, od automobilového přes logistiku, stavebnictví po cestovní ruch. V čele tohoto vývoje je strojírenství a automobilový průmysl (např. Panonský automobilový klaster PANAC, podílející se 10 % na HDP), založený na investicích a orientovaný na vývoz.

(ii) Klastrová opatření

V roce 2001 bylo v rámci plánu „Széchenyi“ realizovaného ministerstvem hospodářství oficiálně registrováno 21 klastrů, které obdržely státní podporu. První analýza však ukázala, že jen třetina ze všech rozpoznaných klastrů se může opřít o statistické důkazy.

(iii) Oblasti možného zlepšení

Velmi významnou úlohu v maďarské ekonomice hrají velké nadnárodní firmy, které mají značný podíl na HDP, vývozu a výzkumných a vývojových aktivitách. Růst se však koncentruje v západních částech země a mezera mezi východem a západem se rozšiřuje. Budování klastrů je poháněno z velké části zahraničními investicemi, domácí klastry se teprve pomalu objevují.

(iv) Poučení pro ostatní země

Nedávné ekonomické zpomalení obnažilo přehnanou závislost Maďarska na přímých zahraničních investicích a dále podtrhlo potřebu alternativních strategií ekonomického a regionálního rozvoje, jako např. Panonská ekonomická iniciativa (PGK). PGK, založená v roce 2001, se snaží vytvořit kooperativní partnerství organizací regionálního a ekonomického rozvoje, které by ve zvyšující se míře umožnilo zapojit do regionálního rozvoje soukromé prostředky i pomoc zahraničních finančních institucí. Poskytuje společnou regionální platformu klastrů z oblastí automobilového a dřevařského průmyslu, elektroniky, lázeňství a ovocnářství, která vytváří podmínky pro ekonomický rozvoj Západního Podunají založený na principu vzájemného propojení. Rozšiřuje tak operační záběr podniků, čímž přispívá k ekonomické dynamice regionu.

(i) Existující klastry

V České republice se klastrování projevuje seskupováním firem v tradičních průmyslových oblastech (jako metalurgie a strojírenství na Moravě) stejně tak jako propojováním celorepublikových dodavatelských sítí velkých mezinárodních firem, jako např. Volkswagen/Škoda. Současně se od spodu začínají seskupovat – klastrovat – MSP ve snaze čelit nerovným vztahům v dodavatelských sítích, ať už tváří v tvář řetězcům mezinárodních supermarketů nebo automobilovému průmyslu.

(ii) Klastrová opatření

Zatímco koncept klastrů je v České republice stále relativně nový, mnoho vládních programů se zaměřuje na podporu spolupráce podnikatelů a rozvoj MSP obecně. Mezi jinými všeobecnou podporu podnikatelů poskytují Společnost vědeckotechnických parků ČR, poradenská agentura Czech Venture Partners a České transferové centrum. Na poli rozvoje klastrů vznikajících kolem přímých zahraničních investic je důležitým hráčem agentura Czechinvest, koordinující zakládání průmyslových zón a hledání strategických investorů.

(iii) Oblasti možného zlepšení

Zdá se, že existuje silný potenciál pro přeshraniční spolupráci, který by těžil z podpory: Autoři očekávají vznik nadnárodního středoevropského automobilového multiklastru s jádrem v severovýchodní části České republiky, zasahující do Polska, Slovenska a Maďarska.

(iv) Poučení pro ostatní země

Od roku 2000 rozděljuje Ministerstvo průmyslu a obchodu ve spolupráci s Českomoravskou záruční a rozvojovou bankou fondy určené pro navazování spolupráce mezi podniky. V dubnu 2003 bylo přijato 58 žádostí firem a vyplaceno celkem 213 milionů CZK (zhruba 6,5 milionu EUR).

Doporučení pro tvorbu opatření

V posledních dvaceti letech se na téma klastrů nashromáždilo velké množství teoretického výzkumu i praktických zkušeností. Níže jsou uvedena obecná doporučení pro tvorbu opatření týkající se strategie klastrů, tvorby klastrového programu a klastr managementu. Vycházejí ze starších i současných studií a zkušeností, stejně tak jako z prací provedených v pěti zemích zmíněných výše.

Pět případových studií zabývajících se zkušenostmi s klastry ve Slovinsku, na Slovensku, v Polsku, Maďarsku a Česku zkoumá různé nástroje a aktivity podněcující přímo i nepřímo rozvoj klastrů. Nelze přehlédnout některé dobré příklady – slovinský přístup shora i zdola, vytvářející propojení mezi ministerstvy i firmami, maďarskou

Panonskou iniciativu s integrální koncepcí regionálního rozvoje, český model spolupracujícího klastru a regionálně založenou polskou inovační strategii. Analýza studií z těchto zemí potvrzuje relevanci již známých obecných doporučení pro tvorbu opatření zaměřených na formování a fungování klastrů.

Přestože většina doporučení je platná pro všechny země, je tato publikace zaměřena zvláště na podporu dalších studií týkajících se podstaty „klastrových“ opatření v zemích, které nedávno prošly politickou a ekonomickou transformací. Proto se zvláště soustředí na doporučení pro státy ve střední, východní a jihovýchodní Evropě.

Strategie klastrů

- **Využijte mapování klastrů k určení místních a regionálních konkurenčních výhod:** Klastř je užitečný nástroj k ohodnocení stavu oborů a identifikaci trendů jako podklad pro tvorbu opatření.
- **Pobídněte klastry k podpoře zvyšování firemní konkurenceschopnosti a míry inovací:** Členové klastru jsou lépe připraveni čelit tlakům způsobeným vlivem mezinárodní konkurence díky sdílení klíčových zdrojů a procesům kolektivního učení a soupeření, které podporují rychlejší produkci a inovaci výrobků.
- **Začleňte klastrový přístup do tvorby a zavádění regionálních a místních opatření:** Politika regionálního rozvoje potřebuje posílit regionální správní systém pro efektivní využití fondů EU a zavádění nezávislých regionálních programů vytvořených pro lokální potřeby. Koncepce klastru je dobře využitelná pro podporu tvorby místních a regionálních kapacit.
- **Využijte klastry k podpoře místního rozvoje a posílení MSP:** Tvorba klastrů může být využita k dosažení široké škály cílů místního rozvoje, jako je podpora MSP, tvorba pracovních míst, zvyšování kvalifikace, které jsou důležité lokálně a v konečném důsledku přinášejí sociální blahobyt na regionální i národní úrovni.
- **Zapojte koncepci klastrů do národní strategie pro přilákání a začlenění přímých zahraničních investic:** Země jako Švédsko nebo Finsko úspěšně lákají investice díky strategii zavádění a rozvoje klastrových kompetencí ve specifických oblastech průmyslu. Středo- a východoevropské země mohou úspěšně začlenit přímý zahraniční kapitál tím, že identifikují místní konkurenční výhody a budou na nich stavět.

Tvorba programu klastrů

- **Pochopte důležitost udržitelnosti:** Při tvorbě klastrových opatření je potřeba uvažovat v dlouhodobém horizontu.
- **Ruce pryč – dejte přednost přístupu přísně omezujícím státní vliv:** Podpora by měla být založena na jasných kritériích vycházejících z odspodu vzniklých a podnikateli vedených iniciativ s ověřeným potenciálem sebeudržitelnosti.
- **Budujte partnerství veřejného a soukromého sektoru pro vytvoření konstruktivního dialogu, který identifikuje potřeby místního rozvoje:** Propojování významných lokálních aktérů je zásadním faktorem lokálního ekonomického a sociálního pokroku. Interakce mezi podnikateli, občanskou společností a veřejnými činiteli může pomoci rozvíjet místní ekonomiku.

- **Zapojte koncepci sociálního kapitálu:** Mezi členy klastru je potřeba věnovat zvláštní pozornost budování sociálního kapitálu a vyčlenit na tento úkol při tvorbě programu zdroje.
- **Vytvořte spolupráci mezi ministerstvy a zformujte „zákonodárné klastry“:** Opatření na podporu regionálního rozvoje, posílení MSP a větší inovativnosti je potřeba pečlivě sladit, aby bylo dosaženo synergického účinku. Vytvoření meziresortních skupin beroucích ohled na mnohotvárnost klastrů pomůže tyto cíle dosáhnout.
- **Podporujte ohodnocování:** Platná opatření a uskutečňované programy je potřeba neustále monitorovat a hodnotit. Klastry je potřeba pravidelně mapovat, pro ohodnocení stavu odvětví/sektorů a identifikaci vývojových trendů.

Řízení klastrů

- **Sesbírejte kritické množství informací, vědomostí, dovedností a technologií** dovolující skupinám firem přijmout nové organizační modely a technologie jako životaschopné obchodní příležitosti.
- **Investujte do řízení sítě a tvorby sociálního kapitálu,** mezi jiným např. výcvikem zprostředkovatelů sítě a výběrem manažerů klastru.
- **Zvyšte produktivitu** pomocí společných komunikačních a informačních propojení, specifických vzdělávacích a výcvikových programů a lokálních dodávkových řetězců.
- **Zvyšte míru inovací** pomocí společného výzkumu a vývoje, včetně jeho outsourcingu.
- **Více se otevřete,** umožněte novým členům přicházet s novými znalostmi, zdroji, technologiemi a zkušenostmi a podporujte spojování s mezinárodními sítěmi.

© OECD 2005

Tento přehled není oficiálním překladem OECD.

Reprodukce tohoto Přehledu je povolena, jsou-li uvedena autorská práva OECD a název původní publikace.

Vícejazyčné přehledy jsou překlady výtahů z publikací OECD původně publikovaných v angličtině a francouzštině.

Jsou zdarma k dispozici v internetovém knihkupectví OECD
www.oecd.org/bookshop/

Více informací získáte na Odboru pro legislativu a překlady při OECD,
Ředitelství pro veřejné záležitosti a komunikaci.

rights@oecd.org

Fax: +33 (0)1 45 24 13 91

OECD Rights and Translation unit (PAC)
2 rue André-Pascal
75116 Paris
France

Navštivte naši internetovou stránku www.oecd.org/rights/

